

ВАСИЛЬ
ВИШИВАНИЙ:
Я – УКРАЇНЕЦЬ

До зброї! До зброї, стрільці!
Товаришів рідних загадайте,
Ща мріють пра волю в холодній землі, -
Всі сили до бою з'єднайте!

Василь Вишиваний

В українській історії багато яскравих і неординарних особистостей — патріотів України, чиї імена за часів радянської влади замовчували або спотворювали. Однак останнім часом до них зростає інтерес.

Одним з таких особистостей є Василь Вишиваний, справжнє ім'я якого — Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотаринзький.

У цій бесіді ми прагнемо відкрити завісу забуття над цією визначною історичною постаттю.

Народився Вільгельм Габсбург 10 лютого 1895 року у родинному маєтку австрійських архикнязів (ерцгерцогів) Габсбургів-Лотаринзьких, який розташовувався поблизу Пули (Австрійське Примор'я, сучасна Хорватія) на острові

Лошинь в Адріатичному морі у тогочасній австро-угорській провінції Істрія. Він був наймолодшою дитиною у сім'ї. Завдяки батькам діти вчили італійську, німецьку, французьку, англійську мови. В дитинстві Вільгельм захоплювався німецькими та італійськими поетами. Після відставки батька сім'я переїхала до родинного маєтку в місті Живець на заході провінції Галичина (сучасна Польща), де й залишилась проживати.

Починаючи з десятирічного віку, Вільгельм і його брати разом з батьком відвідали багато країн Європи, побували в Африці, Америці, Азії.

У Живці почалось знайомство Вільгельма з польською культурою і мовою, яку він теж вивчив завдяки частому спілкуванню із польською шляхтою в замку батька.

З 1905 року Вільгельм Франц навчався у Віденському реальному училищі, яке закінчив в 1912-му. Наступного року Вільгельма і його брата Лео було відправлено на навчання до Терезіанської військової академії в австрійському місті Вінер-Нойштадт. Такий крок батьків був досить незвичним, оскільки діти імператорської родини, зазвичай,

автоматично отримували офіцерські звання в армії Австро-Угорщини. Однак у родині ерцгерцога Карла Стефана дітей виховували у спартанському дусі – батьки хотіли, щоб в академії діти не відрізнялись від інших і, не маючи нічого зайвого, мешкали у загальній казармі з іншими курсантами. Навчання давалося досить легко. Крім військової справи Вільгельм вивчав літературу і мови, серед яких обрав вільним факультативом українську.

З власної ініціативи Вільгельм подорожував Гуцульщиною інкогніто протягом сорока днів. Тоді він мешкав разом із селянами і подорожував Карпатськими горами. Юнак почав серйозно цікавитись українською культурою – вивчав мову, читав книжки українських письменників та поетів, захоплювався творами Івана Франка, Юрія Федьковича, Василя Стефаника, Тараса Шевченка та інших. Зокрема, першою українською книгою, з якою він ознайомився, була «Мала Історія України» Михайла Грушевського. Цю книгу ще взимку

1915 року Вільгельму допоміг прочитати один український солдат з його сотні на прізвище Пришляк. Згодом протестування українською культурою переросло в участь у політичному житті українців Австро-Угорщини.

У лютому 1915 року, під час Першої світової війни, Вільгельм Габсбург закінчив військову академію, отримав звання лейтенанта австрійської армії і був відправлений до 13-го полку уланів.

Ця військова частина формувалася переважно з українців Золочівського повіту (нинішньої Львівської області). У складі цього полку відбувалося подальше знайомство Вільгельма з українцями, до яких він виявляв неабияку прихильність. Під командуванням молодого лейтенанта та з його ініціативи сотня Вільгельма повністю

українізувалась – з її складу були вилучені поляки й угорці, а на їх місце заступили винятково українці. Всі вояки мали синьо-жовті відзнаки на уніформі.

У цей час Вільгельм Габсбург не тільки досконало опанував українську мову, але й почав вважати себе українцем. Він заохочував своїх підлеглих до активного національного самовизначення. Один з його солдатів-українців подарував Вільгельму вишиту сорочку, яку той почав відкрито носити як в полку, так і поза ним. За це, а також за його патріотизм і любов до України, Вільгельма прозвали у полку Василем Вишиваним. Братерство та приємні спогади про службу з українцями Василь проніс через більшу частину свого життя і згодом присвятив своїм бойовим товаришам збірку віршів, підписавшись не як Габсбург, а як Василь Вишиваний.

У 1916 році Вільгельм став членом австро-угорського парламенту і налагодив там контакти з українськими депутатами, зокрема з головою Української Парламентарної Репрезентації – Євгеном Петрушевичем. Для українських політиків у Відні підтримка члена імператорської сім'ї виявилась справжнім благословенням.

Габсбург поступово прийшов до розуміння необхідності державного оформлення етнічних українських земель. Мова йшла передусім не про незалежність, а про відокремлення українських земель у складі Австро-Угорської імперії, надавши українцям більше самоврядування і контроль над культурним життям.

Тоді також відбулась перша зустріч Вільгельма Габсбурга з урядовими колами країни і, зокрема, з головою генерального штабу ерцгерцогом Фрідріхом, стосовно перспективи вирішення українських проблем. Ніяких конкретних обіцянок не було дано, однак завдяки

клопотанням молодого Габсбурга уряд почав звертати більше уваги на справи українців.

Згодом Вільгельм познайомився з іншими провідними українськими політиками, які

вважали залучення ерцгерцога до української справи своїм найбільшим успіхом. Ними розглядались проблеми нейтралізації польського впливу на політику в Галичині, усунення поляків з керівних посад, українізація освіти і, зокрема, відкриття Українського університету у Львові. Також розглядалось питання об'єднання Буковини з Галичиною в одну провінцію або коронний край, де

переважало б українське населення.

Під час Першої Світової війни загострилась політична ситуація всередині Російської імперії. Після більшовицького перевороту у 1917 році до влади прийшов новий уряд, який вирішив укласти мирний договір з Центральними державами. Вільгельм Габсбург відіграв важливу роль в проведенні переговорів у Бересті (Бересті-Литовському), які передували укладанню цього договору. Він був одним з тих небагатьох політиків, яким було відомо про таємний додаток до договору, де Австро-Угорщина на вимогу делегації УНР не тільки погодилась визнати незалежну українську державу, але й поділити Галичину на українську і польську частини. Та через сильний польський вплив на уряд Австро-Угорщини цим планам не судилось здійснитись.

У 1914 році в Австро-Угорщині було сформовано легіон Українських Січових Стрільців, який навесні 1918 року разом з німецькими і Австро-Угорськими військами було передислоковано в

Україну, де його очолив Вільгельм Габсбург. Перебуваючи на півдні України, він не тільки оберігав легіон УСС від розформування, якого ждали деякі як в Україні, так і в Австрії, але й проводив на чолі цього загону напрочуд незалежну політику підтримки українських сил.

За його власним визнанням, він не лише не бажав брати участь у реквізиціях збіжжя у мирного населення, але й відкрито відмовлявся придушувати народні повстання, що спалахували повсюди у відповідь на репресії окупаційної влади. Прихильність місцевого населення до Вільгельма Габсбурга зростає до такої міри, що це викликало занепокоєння польської і австрійської влади. Вільгельма було відкликано до столиці, де він мусив давати пояснення в зв'язку з численними доносами. Незважаючи на опір своїй діяльності, а також на нові спроби ліквідувати УСС, молодому ерцгерцогу вдалося відстояти цей український підрозділ і, по поверненні до України, знову очолити його.

У травні 1918 року на таємній нараді соціалістичних партій та представників УСС було вирішено дати запит ерцгерцогу Вільгельму стосовно його участі в повстанні проти влади Скоропадського і проголошення Габсбурга новим гетьманом. У випадку його згоди планувалось почати підготовчу роботу для заколоту у Києві. Однак

сам Габсбург не був до цього готовий і мотивував свою відмову тим, що жадав підтримки всього українського народу. Він не був готовий до захоплення влади збройним шляхом і, незважаючи на свою прихильність до справи української державності, покладав основні надії на федеративний союз України із габсбургською монархією. Всупереч чуткам і теоріям, він не мав чіткого плану державного будівництва.

З поваленням гетьманату Скоропадського в грудні 1918 року Вільгельм Габсбург-Вишиваний почав співпрацювати з урядом Директорії, отримав звання полковника армії УНР. У вересні 1919 року був призначений головою відділу закордонних зв'язків Головного Управління Генерального Штабу УНР. Переїхавши до Кам'янця-Подільського, де на той час були розташовані керівні установи Директорії, Вишиваний розпочав формування мережі військових шкіл для армії УНР. Використовуючи своє знання мов, Вільгельм налагодив для цієї цілі контакти з військовими місіями держав Західної Європи. Однак його діяльність в армії Директорії була нетривкою. Вишиваний віднісся вкрай негативно до укладеної Симоном Петлюрою в квітні 1920 року Варшавської угоди з Польщею, за якою визнавалась приналежність західних земель, і зокрема Галичини, до Польщі. На знак протесту Вільгельм пішов у відставку і виїхав до Чехословаччини.

Опинившись в еміграції, Вільгельм Габсбург спочатку брав активну участь у житті української діаспори в Австрії. У 1921 році він видав збірку віршів «Минають дні», яку присвятив товаришам по УСС. У тому ж році у Відні виникло Українське національне вільнокозацьке товариство, головою якого став Вишиваний. Вільгельм однозначно заперечував свої претензії на верховну владу в Україні, але це не заважало йому цікавитись подіями як в Україні, так і серед

українських емігрантських кіл. Використовуючи своє ім'я, Вишиваний намагався знайти підтримку українській справі серед європейських політиків. Проте великого успіху починання Вільгельма не мали, оскільки він не мав політичної ваги і за ним не стояло жодних впливових політичних сил. Поступово Габсбург став непомітним у політичному житті української еміграції. Емігрантські кола вважали його скоріше замріяним ідеалістом, аніж дієвим політиком.

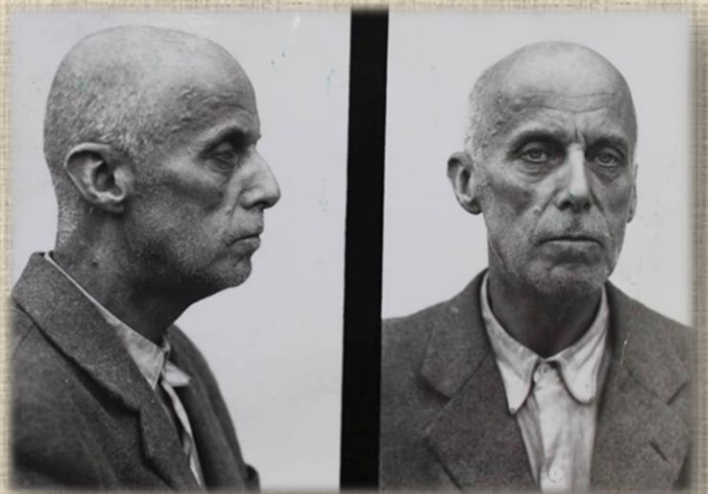
Пізніше Вільгельм Габсбург займався власним бізнесом – продажем земельних ділянок у різних частинах Європи. Деякий час він мешкав у Франції та Іспанії, займаючись ріелторською справою. Під час Другої світової війни він, як і всі Габсбурги, рішуче відмовився від співпраці з нацистами і перебував під наглядом гестапо, оскільки існували підозри стосовно його співпраці з англійською розвідкою. Після війни Габсбург продовжував займатись власним бізнесом – мав лакофарбовий завод у Відні.

Певні побоювання щодо Габсбурга-Вишиваного мала і радянська розвідка. Її головна увага була прикута до співпраці Вільгельма з українськими націоналістами. Вже після закінчення війни, під час окупації Відня в 1944-1947 роках радянськими військами, сталінська розвідка вела таємне стеження за ним. Привід для арешту з'явився, коли агент французької розвідки мав зустріч у Відні з Вільгельмом Габсбургом. Ймовірно, французи сподівалися налагодити через нього стосунки з українським рухом опору в самій Україні.

26 серпня 1947 року Вільгельма Габсбурга було таємно заарештовано радянською секретною службою СМЕРШ і перепроваджено до Карлсбадської тюрми, де велось попереднє слідство.

Згодом його перевели до Лук'янівської в'язниці Києва. Вільгельму інкримінували

шпигунську діяльність із західними державами, союзниками СРСР по антигітлерівській коаліції, та

звинувачували у зв'язках з ОУН. Допитували Вишиваного російською, він відповідав українською. Вирок – 25 років таборів, але 18 серпня 1948 року після різкого погіршення стану здоров'я, через погані умови перебування у Лук'янівській в'язниці, Василь Вишиваний помер у лікарні в'язниці. Місце його поховання досі невідоме.

Так драматично завершився життєвий шлях австрійського ерцгерцога Вільгельма Франца фон Габсбурга-Лотаринзького на його духовній Батьківщині – Україні.

НАГОРОДИ

Австро-Угорщина:

- Орден Золотого руна;
- Хрест «За військові заслуги» 3-го класу з військовою відзнакою і мечами;
- Срібна і бронзова медалі «За військові заслуги» з мечами.

Османська Імперія:

- Золота медаль «Імтияз»;
- Галліполійська зірка.

Інші країни:

- Орден Слави, велика стрічка (Туніс);
- Залізний хрест 2-го класу (Королівство Пруссія);
- Пам'ятна військова медаль з мечами (Австрія);
- Почесний хрест ветерана Першої світової війни з мечами (Німеччина).

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

- 2 липня 2000 року у Відні (Австрія) в Українській греко-католицькій церкві Святої Варвари було відкрито меморіальну дошку Василю Вишиваному (Вільгельму Габсбургу).

- Площа В. Вишиваного у Львові.

- 26 вересня 2014 року в Івано-Франківську на початку вулиці В. Вишиваного було встановлено анотаційну таблицю. Вулиця невеличка, не має адрес чи будинків, проте в самому центрі міста.

- Вулиця Василя Вишиваного у м. Київ.

- Провулок Вільгельма Габсбурга у м. Одеса.

- На вулиці Січових Стрільців у місті Золочів Львівської області, біля входу до Навчального центру Національної гвардії України, розташованого на території колишніх австрійських казарм, 14 листопада 2020 року відкрили Меморіал Василю Вишиваному.

Цей меморіал присвячений 125-й річниці з дня народження Вільгельма Габсбурга – Василя Вишиваного (1895–1948) та 105-й річниці його прибуття на військову службу до Золочева в 13-й полк уланів.

18 серпня 2021 року, з нагоди присвоєння підрозділу НГУ імені Василя Вишиваного та вшанування роковин його загибелі, на території навчального закладу урочисто відкрили та передали погруддя Василя Вишиваного.

- 2020-й рік Львівська обласна рада оголосила роком Василя Вишиваного.

- У 2020 році на замовлення Почесного консула Республіки Австрія в м. Харків Всеволода Кожемяки створено сучасну українську національну оперу «Вишиваний. Король України». 1 та 2 жовтня 2021 року на сцені Харківського Національного академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка відбулася прем'єра цієї опери.

- 20 травня 2021 року в Києві відкрито бронзове погруддя Василя Вишиваного. Пам'ятник встановлено в сквері перед школою № 61 на вулиці Ю. Ілленка, неподалік Лук'янівського СІЗО, де помер ерцгерцог.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- Василь Вишиваний (1895-1948) – борець за незалежність України (розсекречені документи). *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vasyl-vyshyvanyy/31536291/html> (дата звернення: 23.01.2025).
- Василь Вишиваний. Військовий діяч, політик, дипломат і... розвідник. *Служба зовнішньої розвідки України*. URL: <https://szru.gov.ua/history/stories/vasyl-vyshyvanyi-viiskovy-diach-polityk--diplomati-rozvidnyk> (дата звернення: 23.01.2025).
- Василь Вишиваний: Габсбург, який вирішив стати українцем. *VOGUE UA*. URL: <https://vogue.ua/article/culture/lifestyle/vasil-vishivaniy-gabsburg-yakiy-virishiv-stati-ukrajincem-54782.html> (дата звернення: 23.01.2025).
- Вільгельм Габсбург. *ВІКІПЕДІЯ*. URL: <https://surl.li/ademul> (дата звернення: 23.01.2025).
- Меморіальний комплекс Василю Вишиваному у м. Золочів. *STARTERA*. <https://startera.org.ua/project/memorialnyj-kompleks-vasylyu-vyshyvvanomu-u-m-zolochiv/> (дата звернення: 23.01.2025).
- 1895 – народився Василь Вишиваний, полковник Легіону Українських Січових стрільців. *Український Інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lyutyu/10/1895-parodyvsya-vasyl-vyshyvanyu> (дата звернення: 23.01.2025).
- У Золочеві на Львівщині відкрили пам'ятник Василю Вишиваному. *Україна молода*. <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/196/159757> (дата звернення: 23.01.2025).

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ!

Матеріал зібрала та впорядкувала бібліотекар I категорії відділу наукової інформації та бібліографії Малетіна Ольга.

Науково-технічна бібліотека

Вінницького національного технічного університету

library@vntu.edu.ua

Вінниця, 2025

